

سیاست هویت

درس هشتم : جامعه شناسی دوازدهم

زهرا نجاتی دبیر جامعه شناسی استان لرستان شهرستان دلفان

امروزه همه ما ایرانیان شناسنامه داریم . **شناسنامه نخستین سند رسمی هویت ماست . این سند را تاجیک ها زاد نامه و عرب ها هویت نامیده اند. در زبان انگلیسی هم به آن سند هویت می گویند.** به نظر شما چرا به این سند شناسنامه گفته می شود؟

هر کس در همان نگاه اول بدون اینکه شناسنامه را باز کند و نام و نشان صاحب آن را جویا شود . از نشان (آرم) و عبارت جمهوری اسلامی ایران روی جلد شناسنامه متوجه می شود.. که صاحب شناسنامه، تبعه جمهوری اسلامی ایران است، تبعه دولتی با نظام سیاسی جمهوری بر بنیاد اسلامی در قلمرو سرزمینی به نام ایران. جمهوری اسلامی بیان حاکمیت اراده مردم بر اساس آرمانها و ارزشهای اسلامی است.

همه مردم ایران از هر قوم و مذهبی دارای حقوق و مسئولیت های برابرند، همه شناسنامه ای یک رنگ یک شکل و یک اندازه دارند، بنابراین همه، اعم از زن و مرد، خردسال و بزرگسال، فقیر و غنی ، بی سواد و باسواد، در هویت ملی مشترک اند و می توانند هم آوا با فردوسی بگویند: همه جای ایران سرای من است. همچنین موظفند اند از کشور ایران پاسداری کنند و برای استقلال آزادی و آبادی آن بکوشند.

در صفحه نخست شناسنامه آمده است: شناسنامه سند هویت شماست ؛ برای حفظ حقوق خود به دقت از آن نگهداری کنید که نشان می دهد دولت، هویت فرد فرد ایرانیان و حقوق و مسئولیت آنها را به رسمیت می شناسد. همچنین نوشته شده است.

چرا هرگونه تغییر و تحریف در شناسنامه یا سوء استفاده از آن جرم است و مجرم تحت تعقیب قانونی قرار می گیرد؟ یعنی نمی توان خودسرانه و به دلخواه خویش در این سند و هویت دستبرد آن را تغییر داد.

در صفحه نخست شناسنامه، شماره ملی ده رقمی فرد ثبت شده است که نشانگر جنبه اختصاصی سند هویت محسوب می شود. در این صفحه عکس افراد چاپ شده است؛ این عکس اگرچه ظاهراً عکس فرد خاصی است، اما به دید عمیق تر و وسیع تر هویت جنسی، خانوادگی، سنی ، نژادی و فرهنگی فرد را نیز می تواند آشکار کند. نام و نام خانوادگی، آقا یا خانم بودن، محل تولد و زمان تولد که به دو تاریخ هجری شمسی و هجری قمری نوشته شده نیز ابعاد دیگری از هویت ما را آشکار می کند. به همین روال صفحات دیگر شناسنامه ابعاد دیگری از هویت ایرانی را بازنمایی می کند. آیا می توانید دلالت های آنها را رمزگشایی کنید؟ آیا اسناد هویتی دیگری را می شناسید؟

تنازع هویت‌ها: وحدت یا کثرت هویت‌ها

در سال گذشته آموختید که با ظهور جهان متجدد، دولت‌هایی شکل گرفتند که دیگر خود را با هویت دینی مسیحی نمی‌شناختند بلکه هویت خود را با توجه به تاریخ، جغرافیا، قومیت یا نژادشان تعریف می‌کردند.

تاکید بر این عوامل (تاریخ و جغرافیا)، به پیدایش نوع جدیدی از هویت منجر شد که مشخصه اصلی آن چه بود؟ ملی‌گرایی و وطن‌دوستی مشخصه اصلی آن بود.

چرا دولت – ملتها ناگزیر از سیاست‌گذاری هویتی بودند؟ با شکل‌گیری دولت – ملت‌ها، ناسیونالیسم پیدا شد و هویت از منظر دولت – ملت‌ها و توسط آنها تعریف شد. اما بیشتر کشورها دارای تنوع قومی نژادی زبانی و مذهبی و... بودند.

در این کشورها گروه‌های مختلف می‌بایست در کنار هم زندگی می‌کردند. دولت‌ها در این کشورها برای تعیین هویت ملی و چگونگی توزیع مزایا و فرصت‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی میان اقوام و گروه‌های مختلف و همچنین پاسخگویی به درخواست‌ها و رفع نیازهای آنها، ناگزیر از سیاست‌گذاری هویتی بودند.

مدل رایج سیاست‌گذاری هویتی در دوره مدرن چه بود؟ همانند سازی بود.

همانند سازی به چه معناست و چه نوع سیاستی است؟ همانندسازی به معنای پذیرش ارزش‌ها و سبک زندگی یک گروه توسط سایر گروه‌های جامعه بود، به گونه‌ای که همه گروه‌ها همسان شوند به عبارت دیگر، همانند سازی سیاستی بود که دولت‌ها برای از بین بردن تفاوت‌های هویتی گروه‌های مختلف و یکسان سازی آنها در پیش گرفتند.

در دوره پسا مدرن چه چیزی مورد نقد قرار گرفت؟ و چه اموری مطلوب و چه اموری نامطلوب تلقی شدند؟ در دوره پسا مدرن، همه آنچه در دوره مدرن پدید آمده بود – از جمله سیاست همانند سازی هویت – مورد نقد قرار گرفت و به جای آن، هویت‌های خرد، محلی و فردی مورد تأکید و توجه قرار گرفت. در این دوره، تکرار، تنوع و حتی بی‌ثباتی و تغییرات مداوم هویت‌ها، مطلوب دانسته شد و هویت ملی و وحدت و ثبات و استمرار همراه با آن، نامطلوب پنداشته شد.

اندیشمندان اجتماعی معتقدند که سیاست هویت متعلق به کدام دوره است؟ که هویت‌ها موضوعی برای نظام و درگیری می‌شوند. سیاست هویت، محصول دوران پسا مدرن است و بر تفاوت‌ها و هویت‌های خاص و محلی تأکید می‌کند.

برخی از پیدایش سیاست هویت به چه چیزی یاد می‌کنند؟ از این رو، برخی از پیدایش سیاست هویت به باز شدن جعبه پاندورا یاد می‌کنند. جعبه پاندورا در اساطیر یونانی جعبه‌ای حاوی تمام بلاهاست که به دست

فردی به نام پاندورا گشوده می‌شود. بر اساس این افسانه یونانی، با باز شدن این جعبه ناگهان همه پلیدی‌ها و شرها، رها و به سوی زمین سرازیر شدند، بدی‌ها در جهان پراکنده شدند و با خوبی‌ها در آمیخته‌اند، به طوری که دیگر تشخیص و تمیز آنها از یکدیگر ممکن نبود و رنج و بیماری، پیری و مرگ، دروغ، دزدی و جنایت که قبل از آن وجود نداشت گسترش یافت.

محور اصلی مباحثات فکری و سیاسی چه بود؟ در اواخر قرن بیستم هویت به جای قشربندی و کشمکش طبقاتی، محور اصلی مباحثات فکری و سیاسی شد.

در دوره پسا مدرن هویت چه جایگاهی داشت؟ هویت از منظر گروه‌های اجتماعی مختلف و توسط آنها، تعریف می‌شود. در این دوره افراد، مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را بر اساس علاقه‌های فرهنگی و هویتی خود پی می‌گیرند، علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می‌شوند. در همه این عرصه‌ها، سیاست هویت ایجاد می‌شود و تنازع و درگیری افزایش می‌یابد.

در زمینه مباحث هویتی، جهانی شدن و توسعه ارتباطات چه پیامدهایی داشته‌اند؟ امروزه، جهانی شدن و توسعه ارتباطات، از سویی زمینه شکل‌گیری جهانی بدون مرز را فراهم کرده است که در آن، در هم آمیختن فرهنگ‌ها موجب می‌شود که فرهنگ‌ها دیگر کاملاً خالص و ثابت نباشند و هویت‌ها به شدت دستخوش تغییر شوند. از سوی دیگر بسیاری از جوامع و گروه‌ها، به دفاع از خود پرداخت برخاسته‌اند و با ساختن هویتی خاص برای خود یا بازگشت به هویت واقعی خویش، در برابر هویتی که فرایند جهانی شدن به آنها تحمیل می‌کند، مقاومت می‌کنند و خواهان رهایی از این هویت تحمیلی هستند. جنبش‌های سبک زندگی، زنان، آفریقایی-آمریکایی‌ها، آسیایی تبارها، جوانان، اقلیت‌های قومی، مذهبی و جنبش زیست محیطی نمونه‌هایی از این اعتراض‌ها و مقاومت‌ها هستند.

در مدل تکثرگرا کدام ابعاد هویتی مورد تاکید قرار می‌گیرد؟ در چنین شرایطی، مدال تکثرگرا به جای مدل همانندسازی مورد توجه و تاکید قرار می‌گیرد، در مدل تکثرگرا، تفاوت‌ها و موجود میان گروه‌های قومی و زبانی حفظ و حتی تشدید می‌گردد. البته در این الگو، همچنان وجود یک ساختار مشترک سیاسی و اقتصادی ضروری دانسته می‌شود، که گروه‌های مختلف را به یکدیگر پیوند دهد.

سیاست هویت می‌تواند دو چهره پیدا کند توضیح دهید؛ یا به صورت افراطی بر تفاوت‌ها و گوناگونی‌ها تاکید می‌کند و سبب چندپارگی سیاسی و فرهنگی درون جوامع می‌شود یا گروه‌هایی به حاشیه رانده شده را به رسمیت نمی‌شناسد و از آنان حمایت می‌کند.

تعارف هویت‌ها؛ وحدت و کثرت هویت‌ها

درباره الگوی تعارف توضیح دهید؛ شناخت متقابل هویت‌های الگوی تعارف در مقابل دو الگوی همانندسازی و تکثر گرا قرار می‌گیرد و به شناخت متقابل افراد، گروه‌ها و جوامع از یکدیگر توجه دارد. درباره الگوی تعارف چه می‌دانید؟ شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر، هم به آنها کمک می‌کند که تفاوت‌های همدیگر را درک کنند و به این تفاوت‌ها احترام بگذارند و هم اشتراکاتی را ایجاد می‌کند که به بهتر شدن روابط شان منجر می‌شود. تعارف به معنای شناخت متقابل است الگوی تعارف در مقابل الگوی تنازع قرار دارد و همان الگویی است که قرآن ارائه می‌کند؛ انا خلقناکم من ذکر انثی و جعلناکم شعوبا و قبائل لتعارفوا؛ و شما را به صورت تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. سپس تاکید می‌کند که هیچ کدام از این ویژگی‌ها، ملاک برتر دانستن خود از دیگری نیست و فقط زندگی بر اساس تقوا معیار برتری، بزرگی و بزرگواری است.

الگوی مطلوب قرآنی چه ویژگی‌هایی دارد؟ تکثر و تنوع زبانی، نژادی و قومی را، مانع وحدت و همدلی نمی‌داند، بلکه انسان‌ها را به منشاء وحدت رهنمون می‌سازد و من آیاته خلق السماوات و الارض و اختلاف سنتکم و الوانکم ان فی ذالک لآیات للعالمین.

در مورد رشد و شکوفایی جهان اسلام به پیروی از الگوی تعارف توضیح دهید؛ رشد و شکوفایی جهان اسلام از قرن سوم و چهارم هجری نیز به دلیل پیروی از این الگو و احترامی بود که اقوام مختلف در جهان اسلام برای یکدیگر قائل بودند. برای جهان اسلام به هیچ وجه نگران کننده نبود که بزرگترین دانشمند صرف و نحو زبان عربی، یک ایرانی به نام سیبویه است و مهمترین حکمای جهان اسلام فارابی و ابن سینا هستند.

امام علی (ع) می‌فرماید: مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند. انسان هنگامی که در تاریکی ناآگاهی به سر می‌برد، هر شبی را که از دور می‌بیند و هر آوازی را که می‌شنود، نشانه حیوانی درنده و خطرناک می‌پندارد. افراد معمولاً به دیگری که آنها را به درستی نمی‌شناسند، بدبین اند و از آن‌ها دوری می‌کنند.

یکی از راههای ایجاد آشتی در میان گروه‌ها و ملتها چیست و وظیفه حکومت چیست؟ اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است. در این میان، حکومت می‌تواند با زمینه‌سازی برای شناخت مردم از یکدیگر در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای، بسیاری از مشکلات را حل کند و امکان همدلی مردم با یکدیگر را فراهم آورد.

علوم اجتماعی و سیاست و هویت

رفیق یا رقیب رویکرد انتقادی

چرا جامعه‌شناسی انتقادی نمی‌خواهد ملاک داوری ارزشی بیرون از دایره علم صورت گیرد؟ در درس گذشته آموختید جامعه‌شناسی انتقادی ریشه در رویکرد تفسیری دارد ولی به دنبال ملاک‌هایی برای داوری

علمی درباره ارزش ها و هنجارها است و نمی‌خواهد به این وضعیت تن دهد که داوری ارزش‌ها، بیرون از دایره علم صورت گیرد، زیرا در آن صورت سرنوشت ارزش‌ها به مناسبات قدرت و ثروت سپرده می‌شود و همواره ارزش‌های غالب در زندگی اجتماعی، ارزشهای ثروتمندان و قدرتمندان خواهد بود.

رویکرد انتقادی چه نقشی برای علوم اجتماعی قائل است؟ رویکرد انتقادی می‌خواهد ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی را برای علوم اجتماعی نگه دارد و این نقش را در نقد روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها می‌بیند و انتظار دارد علوم اجتماعی با تشخیص و افشای سلطه در مناسبات انسانی، به رهایی انسان کمک کند.

چرا درون رویکرد تفسیری جریان رهایی بخشی انسان از سلطه مناسبات را بیرون از علم جستجو می‌کند؟

اما از درون رویکرد تفسیری جریان دیگری، نیز شکل می‌گیرد که چنین کارکردی را برای علوم اجتماعی ناممکن می‌شمارد و راه رهایی انسان را نه از درون علم که در بیرون علم جستجو می‌کند و معتقد است خود علم با درست و غلط دانستن و خوب و بد کردن امور سلطه‌گری می‌کند.

چرا برخی معتقدند علم سلطه گر است؟ زیرا خوب را به معنای خوب بودن برخی افراد و گروه‌ها و بد را بد بودن برخی دیگر از آنان قلمداد می‌کند. از این منظر، علم چراغی نیست که تاریکی‌ها را روشن کند و موانع را از پیش پای انسان بردارد. آنچه تا امروز به نام علم و دانش جهان شمول مطرح بود صرفاً ابزار عده‌ای برای سرکوب عده دیگری بود. سرگذشت دانش همانند سرگذشت قدرت و ثروت، تاریخ سرکوب انسان بوده است. بشر همواره به سرکوبی که از طریق قدرت و ثروت صورت می‌گرفت حساس بود و اکنون متوجه سرکوبی‌ای است که به وسیله دانش اعمال می‌شود و دیگر به آن تن نمی‌دهد.

عبور از علم

همگی چنین جمله‌هایی را شنیده‌اید که "مگه در و دیواره؟ چرا میگی این؟ اینکه میگی اسم داره، اسم داشتن، از هویت داشتن و انسان بودن حکایت می‌کند. امروز شبیه این هشدارها به جامعه شناسان داده می‌شود که شما اشیا و ابزار را بررسی نمی‌کنید. شما اشخاص، جوامع و فرهنگ‌ها را مطالعه می‌کنید که هویت دارند، شما در مورد هویت‌ها و ارزش‌ها سخن می‌گویید و در حال قضاوت و تغییر آنها هستید شما همواره درگیر سیاست هویت هستید و پیوسته برخی را تحسین و برخی دیگر را تحقیر می‌کنید. شما از چشم فرهنگی و هویتی به فرهنگ‌ها و هویت‌ها می‌نگرید نه از منظری جهان شمول که به همه هویت‌ها و فرهنگ‌ها با یک چشم نگاه می‌کند. شما همواره مشغول پیش بودن برخی فرهنگ‌ها و هویت‌ها و پس راندن برخی دیگر هستید.

در این رویکرد بخشی از یک حقیقت مغفول، آشکار می‌شود. هر نظریه‌ای درون فرهنگ و تاریخ خود تولید می‌شود و هر فرهنگ و هویتی می‌توانند نظریه‌های متناسب با خود را تولید کنند.

از این رو هیچ فرهنگ و هویتی نمی پسندد که موضوع نظریه هایی باشد که در زمینه فرهنگی و تاریخی دیگری شکل گرفته اند. هر گروه، جامعه و فرهنگی می خواهد از چشم خودش به خود بنگرد و نه از چشم دیگران.

پیدایش نظریه فمینیستی معاصر، نظریه آفریقایی تبار، نظریه آمریکایی بومی نتیجه کدام درخواست و رویکرد است؟ در علوم اجتماعی امروز، نتیجه چنین مطالبه و درخواستی اند. این گروه ها می گویند آنچه تا امروز به اسم علوم اجتماعی به مطالعه گروه ها، جوامع و فرهنگها می پرداخت، دانشی جهان شمول نبود بلکه روایت آن چیزی بود که مردان سفید پوست اروپایی می پنداشتند و هویت زنان، رنگین پوستان و غیر اروپاییان را نادیده می گرفت.

بی شک به حاشیه راندن و حذف هویت های انسانی و فرهنگی ناپسند و مخالفت با این امر ناپسند و مبارزه با آن، ارزشمند است. اما این سکه روی دیگری هم دارد.

تاکید بر تنوع و تکثر هویتها و اصالت بخشیدن به آن به چه معنا است؟ به معنای انکار اشتراک و وحدت انسان هاست و فرصت گفتگو و معارفه انسان ها و فرهنگ ها را از بین می برد.

اگر ادعا شود دانش، تماماً محصول شرایط اجتماعی و فرهنگی است و جوامع و فرهنگ ها نیز متفاوت اند - تازه درون هر جامعه ای گروه های مختلف وجود دارند و درون هر گروهی افراد مختلف وجود دارند و هر گروه، جامعه و فرهنگی نیز دانش خاص خود را تولید می کند، چگونه می توان گفت که دانش و شناختی، بهتر از شناخت دیگری است؟ چگونه می توان میان شناخت های مختلف داوری کرد و شناخت صحیح را تشخیص داد؟ می بینید که پایبندی کامل به این رویکرد، امکان شناخت واقعی را از انسانها می گیرد و قطعاً رویکردی که اساس دانش را انکار می کند نمی تواند قابل قبول باشد.

افق کاروان دانش بشری

به نظر شما چرا امروزه چنین دیدگاهی رواج می یابد؟ کدام یک از ظرفیت های بشری بی استفاده مانده است که چنین دیدگاهی رایج می شود؟ انسان امروز چه پل هایی را پشت سر خود خراب کرده است که تشخیص درست و غلط، خوب و بد و مفید و مضر را اینگونه محل اختلاف و نزاع می ببیند؟ آیا تنها امکان پیش روی بشر این است که در کثرت ها و تفاوت ها گم گردد و از نسبی گرایی سردر آورد و بپذیرد که هیچ ملاکی برای داوری و تشخیص درست و غلط وجود ندارد یا راهی برای برون رفت از این نزاع و امکانی برای درک تفاوت ها و شباهت های افراد، گروه ها و جوامع وجود دارد؟ آیا چنین وضعیتی، سرنوشت همه انسان ها و جهان های اجتماعی است؟ به نظر شما چه امکانی پیش روی ما و جهان اجتماعی ما وجود دارد؟

سوالات نهایی و کنکور سالهای مختلف گذشته درس هشتم جامعه شناسی پایه

دوازدهم : سیاست هویت – دبیر زهرا نجاتی

۱- در کدام یک از مدل‌های سیاستگذاری هویتی، تفاوت‌های موجود میان گروه‌های قومی و زبانی حفظ و حتی تشدید می‌گردد؟ صفحه ۸۶- نهایی خرداد ماه ۱۳۹۹

الف) مدل تکثر گرا (ب) مدل یکسان سازی (ج) مدل تعارف (د) مدل شناخت متقابل

۲- دیدگاه الگوی مطلوب قرآنی به تکثر و تنوع زبانی، نژادی و قومی چگونه است؟ صفحه ۸۸- نهایی خرداد ۱۳۹۹

الگوی مطلوب قرآنی تکثر و تنوع زبانی، نژادی و قومی را مانع وحدت و همدلی نمی‌داند، بلکه انسانها را به منشا وحدت رهنون می‌شود.

۳- کدام الگوی هویتی به شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر توجه دارد؟ صفحه ۸۷- نهایی شهریور ۱۳۹۹

الف) الگوی تکثر گرا (ب) الگوی همانند سازی (ج) الگوی تنازع (د) الگوی تعارف

۴- نتایج جهانی شدن و توسعه ارتباطات را بر هویت بنویسید؟ (ذکر دو مورد) صفحه ۸۶- نهایی شهریور ۱۳۹۹

از سویی زمینه شکل گیری جهانی بدون مرز را فراهم کرده است که در آن در هم آمیختن فرهنگها موجب می‌شود که فرهنگها دیگر کاملا خالص و ثابت نباشند و هویتها به شدت دستخوش تغییر شود، از سوی دیگر بسیاری از جوامع و گروهها به دفاع از خود برخاسته اند و با ساختن هویتی خاص برای خود یا بازگشت به هویت واقعی خویش در برابر هویتی که فرایند جهانی شدن به آنها تحمیل می‌کند مقاومت می‌کنند و خواهان رهایی از این هویت تحمیلی هستند.

۵- چگونه حکومت می‌تواند امکان همدلی مردم را با یکدیگر فراهم کند؟ صفحه ۸۸- نهایی شهریور ۱۳۹۹
با زمینه سازی برای شناخت مردم از یکدیگر در سطح محلی، ملی و منطقه ای بسیاری از مشکلات حل کند و امکان همدلی مردم با یکدیگر را فراهم آورد.

۶- اندیشمندان اجتماعی معتقدند که محصول دوران پسا مدرن است و هویتها موضوعی برای نزاع و درگیری می‌شوند؟ صفحه ۸۵- نهایی خرداد ۱۴۰۰

الف) سیاست هویت (ب) یکسان سازی (ج) تعارف هویت ها (د) همسان سازی

۷- الگوی تعارف در مقابل کدام الگو قرار دارد؟ صفحه ۸۷- نهایی خرداد ۱۴۰۰

الگوی تعارف در مقابل الگوی تنازع قرار دارد.

۸- رشد و شکوفایی جهان اسلام از قرن سوم و چهارم هجری به دلیل پیروی از کدام الگو بود؟ صفحه ۸۸-

نهایی شهریور ۱۴۰۰

الف) همانندسازی ب) تنازع هویت ها ج) تعارف هویت ها د) تکثرگرا

۹- چرا جامعه شناسی انتقادی نمی خواهد که داوری علم بیرون از دایره علم صورت گیرد؟ صفحه ۸۹-

نهایی شهریور ماه ۱۴۰۰

زیرا در آن صورت ارزشهای غالب در زندگی اجتماعی، ارزشهای ثروتمندان و قدرتمندان خواهد بود.

زهرا نجاتی دبیر جامعه شناسی استان لرستان شهرستان دلفان